95774

NEMZETI NŐNEVELÉS

KIADJA

AZ ERZSÉBET-NŐISKOLA TANÁRI TESTÜLETE.

BERTA ILONA KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

SEBESTYÉNNÉ STETINA ILONA.

XXXIV. ÉVFOLYAM. 1913. IX. FÜZET.

November.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

TARTALOM.

Lap

I. Az Erzsébet Nőiskola 1913 nov. 19-én tartott ünnepének **műsora** 325
II. Ünnepi beszéd. Berta Ilona ... 326
III. Az Erzsébet Nőiskola multja. (Képekkel) Sebestyénné Stetina Ilona 331
IV. Erzsébet királyné szobra előtt. Tordai Grail Erzsébet ... 356

☞ *Tisztelettel kérjük folyóiratunk t. előfizetőit s* ***az iskolákat és egyesületeket,*** *melyek folyóiratunkat járatják, hogy az előfizetési pénzeket* ***egyenesen kiadóhivatalunkba (István-út, Erzsébet - Nőiskola)*** *szíveskedjenek küldeni. A közvetve beküldés által az úgy is csekély előfizetési díj jelentékenyen megkevesbedik. Reklamációkat* ***díjtalanul*** *csak a füzet megjelenését követő hónapban teljesítünk. A folyóirat régi évfolyamai még kaphatók a kiadóhivatalban.*

A *„Nemzeti Nőnevelés“* megjelen (az iskolai nagy szünet idejét kivéve) havonként három nyomott ívnyi terjedelemben.

Előfizetési díj: egész évre 4 kor.

Csak egész évre nyitunk előfizetést; de az előfizetési összeg két részletben való lefizetését is elfogadjuk.

Az előfizetési pénzek a *„Nemzeti Nőnevelés“* címe alatt az Erzsébet-Nőiskolába (István-út 93. sz. a.); a folyóirat szellemi részét illető közlemények Sebestyénné Stetina Ilona szerkesztőhöz (VIII. ker., Rákóczi-tér 4. sz.) küldendők.

9577

NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXXIV. ÉVFOLYAM. 1913. NOVEMBER. IX. FÜZET.

AZ «ERZSÉBET NŐISKOLA» 1913. NOV. 19-ÉN TARTOTT JUBELIUMI ÜNNEPÉNEK MŰSORA.

1. Vörösmarty-Egressy: Szózat.
   Énekli a polg. isk. tanítóképző énnekkara Bahnert József énektanár vezetésével.
2. Vörösmarty: Hymnus.
   Szavalja: Szentiványi Zsuzsanna a polg. isk. tanítónőképző III. éves növendéke.
3. Ünnepi beszéd.
   Mondja: Berta Ilona igazgató.
4. Az Erzsébet Nőiskola multja.
   Irta és felolvassa: Sebestyénné Stetina Ilona az Erzsébet Nőiskola volt tanára.
5. Zalár I: A Női Szív.
   Szavalja: Yull Erika a felsőbb leányiskola V. oszt. növendéke.
6. Mendelssohn: Veni Domine.
   Énekli a polg. isk. tanítónőképző énnekkara Bahnert József énektanár vezetésével.
7. Erzsébet királyné emlékezete.
   Irta és szavalja: Tordai Grail Erzsébet tanárnő.
8. Kölcsey-Erkel: Hymnus.
   Énekli a polg. isk. tanítónőképző énnekkara Bahnert József énektanár vezetésével.

ÜNNEPI BESZÉD.*

Az emlékek és a remények — a *mult* és a *jövő* édes testvérek! Oly közel símulnak egymáshoz. Egy keskeny válaszfal, mondhatnám lenge kárpit, van közöttük csupán, amelyet emberi nyelven *jelen*nek hívunk, de amelynek szövése oly laza, hogy minduntalan áttör rajta az emlékezésnek és a reménységnek ereje.

Multban és jövőben élünk. A jelent úgy átálmodjuk. Ha azt kérdjük, mi történik. — Már megtörtént, s történni fog!

E pillanatban is, amikor elmult idők jegyében *vagyunk* együtt, hogy intézetünk 40 éves fennállásának idejét ünnepeljük — e pillanatban is, mikor az emlékezés fáklyájával bevilágítunk a *multba:* 100 és 100 fiatal leányszemből a *jövendő* reménycsillaga ragyog felénk.

Nekünk, akik itt mintegy a *multat* jelentjük, sohasem szabad szemünk elől téveszteni a jövő reménycsillagát, mert az a folytonos fejlődés, felfelé törekvés — haladás és tökéletesedés útját világítja be; — és nektek, akik itt a *jövőt* jelentitek, nektek sohasem szabad kioltanotok az emlékezés fáklyáját, mert az a fejlődésnek, a haladásnak, felfelé törekvésnek és tökéletesülés-

* November hó 19-én ünnepelte az *Erzsébet Nőiskola* fennállásának negyvenedik évfordulóját. A kormány képviseletében dr. *Neményi Imre* miniszteri tanácsos jelent meg, s az intézet jelenlegi növendékein és tanári testületén kívül sokan voltak ott az intézet régi növendékei és az intézet régi jó barátai közül; ez utóbbiak sorában: Molnár Viktor, Szinnyei József, Bartoniek Géza, Hegedűs Károly, Gaál Jenőné, Víg Albertné, Herich Károlyné stb. stb.

Folyóiratunk külön ünnepi számot ad ki ez alkalommal, mely az ünnep programmján kívül csupán az ünnepi megnyitó beszédet és az intézet 40 éves történetének vázlatát foglalja magában. A szokott rovatok elmaradásáért az egyidejűleg megjelenő decemberi füzetünkben olvasóink bőséges kárpótlást találnak. *Szerk.*

nek már bejárt útjait rezgi át szelid fényével. Ezt az utat pedig jól kell ismernetek, ha eltévelyedni nem akartok.

Nem az én tisztem, hogy ezt az utat részletesen ismertessem, hogy intézetünk 40 éves fennállásának történetét időrendben elmondjam — bár én is átéltem annak *hőskorát*, amikor az első lelkesek és jelesek szinte öntudatlan rajongással és *hittel* rakták le az alapokat, emelték fel a falakat és építették meg a szentelt csarnokokat. Nekem ma — úgy gondolom — az jut osztályrészemül, hogy a mult és jövő kölcsönhatásának összhangjában, az emlékezés fáklyafényének és a remény csillagának kettős világításánál keressem és találjam meg intézetünk társadalmi és nemzeti jelentőségét. Hogy *mit jelent a mi intézetünk nemzetünk életében?* Ehhez kérem a jó Isten segítségét!

*

Mikor Árpád fiának azt kiáltotta a költő, hogy *ébredjen* nagy álmaiból! mikor nemzetünk prófétája kimondja a jósigét, hogy «Magyarország nem volt, hanem *lesz*», mikor a «szentelt fájdalom» olyan talizmánja lett a nemzetnek, amelyből új *életerőt* merített és «vérben érben megindult a vidám kerengés, egy szebb *jövendő* biztos záloga»: — akkor lehetetlen volt, hogy a *magyar nő* tétlen maradjon, hogy tovább álmodozzék.

Honunk szebblelkű asszonyaira szüksége volt Széchenyinek és Eötvösnek egyaránt.

Széchenyi a női léleknek teremtő, illetve lelkesítő, résztvevő erejét kéri a nemzeti munka számára, Eötvös már munkát jelöl neki a nemzet felépítése körül és a néptanítás, nemzetnevelés, embernevelés munkájában *tényezővé* teszi.

A magyar nő valóban nem panaszkodhatik, hogy nagyjai meg nem becsülték!

Mondjuk ki bátran, mert igazságot mondunk, hogy mikor Eötvös József báró tanítók képzése mellett *tanítónők képzését* is elrendeli és életbelépteti, mikor a női pszichét és az anyai szívet beleviszi a közoktatás tervezetébe: akkor új *életértékkel, a nevelői erő fokozásával* termékenyíti, gazdagítja, nemesíti meg a tanítás munkáját és művészibb magaslatra emeli.

Az első nő, akit munkába állít, akit hív, hogy hivatást teljesítsen: *Zirzen Janka.* Reá bízza felemelő bizalommal a tanítónőképzés irányítását. Az egyszerű nevelőnőben meglátja az embert, aki méltó arra, hogy küldetése legyen. Az a hit, amellyel Eötvös József Zirzen Jankát új életre ébreszti és neki a küzdelemhez erőt ad, *krisztusi hit.*

Oly megható ennek a kornak, *a második Széchenyi-kornak* kialakulása. A hitel jegyében indul meg ez is és nem riasztani, bátorítani akar, a hivatás öntudatára ébreszteni. Apostoli, felkent kézzel és ihletett szívvel jelöli ki Isten akaratából egyik ember a másiknak a helyét.

Emlékezünk, Zirzen Janka is nagy volt abban, hogy az embereket a maguk helyére segítse, irányítsa.

És volt, hogy kivel dolgozzék; a tanítványok egész raja érkezik, jön az ország minden részéből: fiatal nők, akiknek lelkét már megmozdította, nyugtalanságba ejtette a kor szelleme, akik munkát kérnek, hogy a közös jóban részesülhessenek, *a közjót* szolgálják és munka erejével *a nemzet tagjává* nemesüljenek.

A gondolat, hogy a nő munkája kapcsán ime *társadalmi és nemzeti tényező*, érdeklődést, örömet, megnyugvást kelt országszerte és mikor a polgári leányiskolába is beállítják mint tanító, nevelő értéket, mintegy *polgárjogot* adnak neki tisztet és tiszteletet. 40 évvel ezelőtt történt ez!

*

Jöttek, mentek az évek! Nemcsak emberek multak el közben, akik lelkük javát intézetünk, a polgári iskola tanítónőképző láthatatlan szellemi épületének emelésére áldozták, hanem az intézetünk fejlesztését, formálását, tökéletesítését célzó kísérletezések, új és újabb intézmények is eltüntek életéből.

De egyben hű maradt magához tántoríthatatlanul minden körülmény között mindig: *nemcsak tanítónőt akart képesíteni a polgári iskolának, hanem művelt magyar nőt* **nevelni** *a családnak, a társadalomnak, a hazának!*

Ez irányította feléje a felsőbb társadalmi körök figyelmét; ezért volt hatással arra, hogy a külföldi nevelőnők befolyását csökkentse; ezért alakult ki falai között a *felsőbb leányiskola* intézménye, amellyel kibővülve és megizmosodva, a szó igaz értelmében *nevelőintézetté* alakult ki és hatásában országossá lett.

Szép tudományos fejlődésével párhuzamosan most is *ez az erő* hajtja előre és biztosítja *vezető* szerepét nemzetünk nőnevelésében.

Hiszem azt, hogy intézetünk különleges, értékes, érdekes **nevelő ereje** *azért elmulhatatlan, mert benne oly sokféle társadalmi osztály gyermeke megértően, a nemzeti műveltség és lelki finomság összhangjában megolvadva egybeforr és* **egységes szellemmé alakul ki.**

Ezért volt méltó arra is, hogy *Erzsébet nőiskolává* legyen, hogy a mi királynénk felséges, nekünk oly végtelen kedves nevével megajándékozza.

Emlékezzünk meg ma róla, megdicsőült nagyasszonyunkról. Mondjuk el, hogy a szeretet, melyet tőle nyertünk és a szeretet, amely iránta szívünkben ébredt, összeforrva hűséggé és hálává erősödött és nemzedékről nemzedékre öröklődik!

Hajtsuk meg előtte nemzetünk szent zászlaját, de vegyük le róla előbb a gyász jelét. Legyen ez a nap mindenha *ünnepe annak a boldog emlékezésnek, hogy volt egyszer egy királyné, aki azért lett magyarrá, mert nagyon szerette a magyar népet, a magyar nemzetet.*

Áldjuk emlékezetét!

*

És most vessünk egy pillantást az előttünk levő ünneplő iskolára, annak tanári testületére, növendékeire. Kedves kép ez, a buzgó, az eleven életnek képe, tele munkakedvvel, lélekkel, haladási vággyal, sok nemes törekvés ösztönével. Békés, derült, szép élet jellemzi ma is iskolánkat. *Szent örökségnek* tekintjük, melyet hagyományaiban sértetlenül, mindig megujuló ifjú erőben kell átadnunk *a jövőnek*. A haladástól elzárni nem szabad; a rohamos haladásnak kiszolgáltatni, az sem szabad.

Tisztelni és szeretni kell a benne élő ifjúságot és a beléje vetett bizalomnak és hitnek erejével ki kell emelni a köznapiság homályából. Sohasem fáradni el annak hirdetésében, hogy csak annak érdemes élni, aki több és jobb emberré lesz élete folyamán és sohasem feledni el azt, *hogy csak az érdemes arra, hogy a fiatalságot nevelje, aki folyton neveli önmagát.* Az út nyitva. Ember küzdj és bízva bízzál!

Mélyen tisztelt ünneplő közönség, tanári testület, kedves növendékek! Hallgassuk most meg figyelemmel, áhítattal méltó és hivatott előadásban intézetünk történetének részleteit, a nehézségeket, melyekkel megküzdött, a sikereket, melyeket elért, *a folyton felfelé haladás szép hegyi útját* járjuk be együtt és a látottakból merítsünk erőt, hogy a jövő, melynek reménycsillaga száz és száz fiatal leányszemből, és lélekből ragyog felénk, méltó lesz intézetünk *szép, nekünk oly nagy értéket jelentő multjához!*

Isten áldd meg a magyart!

Berta Ilona.

AZ ERZSÉBET NŐISKOLA MULTJA.

Történelem előtti idők korrajzának megírásánál megszólaltatják a romokat is. Ennek a szokásnak köszönhetem, hogy ez ünnepi alkalommal az Erzsébet Nőiskola 40 éves történetéről én beszélhetek. Nem mondhatom, hogy e megtisztelő feladat könnyű is rám nézve, mert az intézet dicsőséges multjának és fényes jelenének vizsgálatánál lépten-nyomon éreznem kell az egyéni élet és az egyéni érték végességét intézmények és eszmék életével szemben.

Feladatom nehézségeit növeli az a rajongó ragaszkodás, mellyel azon intézet iránt mindenkor viseltettem, melynek ott voltam bölcsőjénél s melynek fejlődése lelkemmel, életemmel oly szorosan összeforrott. Most, hogy jórészt csak a mult emlékei — kétségtelenül gyönyörű emlékek — fűznek az Erzsébet Nőiskolához, törekednem kell háttérbe szorítani lelkemben minden érzelmi vonatkozást, hogy a tények egyszerű felsorolásával azt tudjam bemutatni, amit az Erzsébet Nőiskola *nem nekem*, hanem nemzetünk nőnevelésügyének jelent és jelentett.

Az «Erzsébet Nőiskola», mely ime «merész sudárba szökkent», valóban kicsinyke «kis makk»-ból született, de mindenkor nagy, nemzetnevelő célok szolgálatában állott s feladatát mindenkor nemcsak helyesen fogta fel, de sikeresen meg is oldotta. Ezt olvasom ki történetéből s ezt szeretném ma az ünneplő közönség előtt bebizonyítani.

Az első, aki intézetünk alapításának gondolatát nagy céljai közé beiktatta, a halhatatlan emlékű báró Eötvös József volt. Népoktatásunk korszakos fontosságú törvényének megalkotásánál, 1868-ban a polgári iskolai tanítóknak csak a képesítéséről

gondoskodhatott ugyan,[1] azonban a polgári iskolai tanítónőképző felállításának tervével már 1871-ben foglalkozott. Meglátogatván ugyanis az általa 1869-ben szervezett elemi iskolai tanítónőképzőt,[2] — midőn a növendéksereg előtt megelégedésének adott kedves szavakban kifejezést, — így szólt Zirzen Jankához, a képző igazgatójához: «Ösztönözni kell a növendékeket a tanulásra és a kitartó szorgalomra; a kitünőbbeket majd tovább képezzük magasabb fokú leányiskolák számára.[3]

Hogyan bizakodtunk, reménykedtünk, vetélkedtünk mi, az elemi képző harmadéves növendékei, eme biztatás után! És hogy sírtunk és gyászoltunk Eötvösnek alig pár hónap mulva bekövetkezett halálakor! (1872 febr. 2.) Gyászba öltözött az egész növendéksereg és kivonult Eötvös temetésére. A gyászruhák, gyászfátyolok kölcsönkért, összetákolt szegényes holmik voltak ugyan, de a szívekben mélységes fájdalom égett, a szemekből őszinte könnyek peregtek s mindnyájunk lelkében szent együttérzésben, a meghatottság legfelső fokán rezgett át a vesztesség nemzeti tudata.

Ha báró Eötvös Józsefet korai halála megakadályozta is terve keresztülvitelében, a polgári tanítónőképezde felállításának eszméje többet nem aludt el. Pauler Tivadar már határozottabb formában igéri a képző felállítását,[4] de csak Trefort Ágoston, ki

[1] Az 1868. népoktatási törvény 103. paragrafusában, amely így szól: Akik a felső nép- és polgári iskolai tanítói állomásra akarják magukat képesíteni, azoknak a 102. §-ban megállapított vizsgán kívül a felső- népiskola vagy polgári iskola tantárgyaiból és azok tanítási módszeréből a kormány által arra rendelt hatóság előtt még egy szigorlatot kell kiállaniok.

[2] A bécsi kapu utcában, a *Novák*-féle házban.

[3] Hogy mily sokat várt Eötvös a tanítónőktől erre nézve kihalásztam az országgyűlés elé terjesztett *első* miniszteri jelentésből a következő nyilatkozatát: «Minél nagyobb számmal kell felállítanunk női képezdéket és iparkodnunk kell minél több nőt nyerni meg a tanítói pályára. Egyfelől viszonyaink közt nem valószínű, hogy kellő számmal vállalkozzanak férfiak a tanítói pályára; másfelől a tapasztalás bizonyítá, hogy a nőképezdékbe sokkal több növendék jelentkezett, mint a férfiképezdékbe és hogy az utolsó évben tanítóságra alkalmazott nők, tudtommal igen jó sikerrel tanítanak».

[4] Az 1872-ben az országgyűlés elé terjesztett *második* miniszteri

Az Erzsébet Nőiskola épülete.

őt a miniszteri székben csakhamar felváltotta, valósította meg az igéretet. Trefort lett tehát az állami polgári iskolai tanítónőképző-intézet megteremtője s 1888-ban bekövetkezett haláláig lelkes támogatója.

Valóban nehezemre esik Trefort nevének említésénél meg nem állani s nem beszélni arról mit köszönhet neki *általában* nőnevelésünk; de nekem célom elérésére kell törekednem s így csak utalok rá, hogy intézetünk felállításáért és másik nagy alkotásáért a felsőbb leányiskolák szervezéseért is örök hála illeti őt meg.

A polgári tanítónőképzés ügyét Trefort nagy lelkesedéssel karolta fel. Azonnal hivatalba lépése után (34,102. szám alatti rendelettel) tárgyalásokat folytattat a budai elemi tanító- és tanítónőképezde igazgatótanácsával[1] a polgári iskolai képzőintézetek szervezése tárgyában. A tanítónőképző szervezetét 1872 november 25-én tartott ülésén az igazgatótanács el is készíti, kiválasztja s megbízásra ajánlja a tanárokat (részben a képezdei tanárok közül, részben óraadó gimnáziumi tanárokat)[2] és felveszi a növendékeket is — Eötvös igéretéhez képest az elemi képezde kilenc kitünő tanítványát.[3]

Az intézet történetét tehát tulajdonképen 1872 nov. 25-től kellene számítani, mert akkor már meg volt szervezete, tanári

jelentésben, megemlékezvén arról, mily kevesen jelentkeznek a polgári iskolai tanítói vizsgálatra a következőket mondja: «Ennek okát abban kell keresni, hogy polg. isk. képzőintézet nem áll fenn; ennek szervezését most vettem rendezés alá s amint az országgyűléstől evégre a szükséges költségek megszavazását kinyerhetem, legközelebb fogok ily intézetet mind férfiak, mind a nők részére felállítatni.

[1] Az igazgatótanács tagjai voltak: Bója Gergely, tanfelügyelő, dr. Ballagi Mór, dr. Bellaágh József, dr. Hunfalvy János, Lederer Ábrahám, Tokaji Nagy Lajos, dr. Peregriny Elek és Zirzen Janka.

[2] Az intézet első tanárai voltak: Kovács Miklós, Könyvei József, Kozmáné Gesztessy Etelka, Mihailovich Mór, Ribáry Ferenc, Tomor Ferenc, Szente József, Erard Julia, Edwards Ellen és Zirzen Janka.

[3] Az első növendékek: Ertl Aranka, Igó Ida, Kasztner Janka, Nagy Mariska, Nemsitz Janka, Stetina Ilona, Virágh Róza, Widder Hermina, Később a II. évfolyamba belépett Harrer Paula.

Játszótér.

testülete és növendékserege. Akik majd az 50 éves jubileumot megtartják, bizvást 1922-ben tehetik azt, mert működését az intézet — a már elnyert szóbeli jóváhagyás alapján — 1872. évi november hóban meg is kezdte volna, ha ebben az akkor dúlt kolerajárvány meg nem akadályozza. Az elemi képző és vele az ő hajlékában meghúzódó polgári képző, ugyanis az egészséges fekvésű Novák-féle házból helyszűkė miatt kénytelen volt a várba, a régi Politechnikum épületébe költözni. Ócska, dohos, nagyrészben szűk udvarra néző épület volt ez, melyben a kolerajárvány kitünő fészket talált. Meg is kapta a szörnyű betegséget öt elemi képezdei növendék ; a többit miniszteri paranccsal és állami útiköltséggel azonnal szétrebbentették. Csak a polgári képző néhány növendéke maradt az igazgató mellett a *betegeket ápolni.*

A tanítási évet ezen szomoru, de nagy nevelőerejű esemény miatt tehát csak akkor kezdték meg, mikor már az elemi képző növendékei is visszatérhettek az intézetbe. A megnyitást elrendelő leiratot Trefort 1873 január 15-én írta alá* s a hosszú hivatalos út mellőzésével maga Gönczy Pál hozta azt el az intézetbe, aki másnap a miniszterium néhány főbb tisztviselője s az igazgató-tanács jelenlétében a polgári iskolai tanítónőképzőt meg is nyitotta.

Intézetünkben mindig buzgó és lelkes munka folyt, de azt hiszem, buzgóbb, lelkesebb talán soha, mint ekkor. A tanítványok a hosszú, kényszerű szünet miatt ki voltak éhezve az ismeretekre, s meg is akarták mutatni, hogy a nők is tudnak tudományos munkával foglalkozni, — amiben akkor még sokan kételkedtek; a tanárok is örültek a felnőtt, tanulni vágyó tanítványoknak s így a közös munka csupa gyönyörűség volt. A mai pompás berendezésünket, felszerelésünket látva el sem tudjuk képzelni, hogyan volt lehetséges olyan szerény eszközök mellett hálóhelyiségül is szolgáló, kis udvari tantermekben komolyan tanítani és tanulni. *Könyvtár* nem volt, de a tanárok halom-

* 945. számú rend.

A kert.

mal hordták a kitünő könyveket és igen sok óra lecketanulás helyett az olvasottakról való beszámolással telt el; *szertár* nem volt, de a várbeli gimnázium elég jól, — az akkori viszonyokhoz képest fényesen — berendezett szertárai rendelkezésünkre állottak. Vegytani, fizikai óráinkon ott gyakorlatoztunk, sőt gyakran intézetünkbe is beszállították — kölcsön — a könnyebben hordozható szemléltető eszközöket. *Gyakorló iskolánk sem volt.* A községi polgári iskolákba jártunk tanítást szemlélni és ott is tartottuk gyakorlati tanításainkat. Ez is sok nehézséggel járt; de sok különféle jó módszert ismertünk meg s az *idegen* tanári testületek előtt való tanítás kimondhatatlanul ösztönözte a tanítványokat arra, hogy minél jobban, minél több pedagógiai tudással készüljenek el a tanításokra.

Ily buzgóság mellett lehetővé vált, hogy julius 31-ikére (akkor még aug.—szept, hóra esett a szünet) a csonka tanévet is sikerrel fejezzék be. Az 1873—74-iki tanévet pedig épen fényes siker koronázta. Az évvégi vizsgálaton a miniszterium főbb tisztviselőin kívül több tekintélyes tanár és kilenc tanfelügyelő volt jelen s teljes elismeréssel adózott a bemutatott eredménynek.

A vizsgálatok sikere arra indítja az igazgatótanácsot, hogy 1874 julius 31-én tartott ülésükön jelentést tegyen erről a miniszternek.*

A biztató kezdet dacára a polgári iskolai tanítónőképző fejlődésének természetesen nagy akadálya volt, hogy sem megfelelő helyiséggel sem önálló tanártestülettel nem bírt. Jobb viszonyok közé jutott ugyan, midőn 1874 tavaszán az elemi képzővel annak Csalogány-utcai új épületébe költözött, de ez az épület, mely csak az elemi képző részére készült alig-alig tudta

* «Az igazgatótanács külön kötelességének tartja a magas közoktatási kormánynak a nevelés érdekében a polgári iskolai tanítónőképezde életbeléptetéseért hálaját kifejezni; annyival is inkább, mert a szakférfiaknak már az első vizsgálatoknál alkalmuk volt meggyőződni arról, hogy a nők célszerű kiképeztetés mellett képesek lesznek a felsőbb leányintézetekben jó sikerrel működhetni.»

Az igazgatói iroda.

befogadni a polgári képző-intézetet s így Trefort csakhamar a polgári képző kitelepítésének, önállósításának gondolatával kezdett foglalkozni. Nem lévén azonban a polgári képző törvénybe iktatva, annak céljaira az országgyűléstől nagyobb összeg pénzt nem kérhetett; ezért a Duna balpartján egy új elemi képző felállítására kért felhatalmazást s azzal kapcsolatban oldotta meg a polgári képző jobb elhelyezésének kérdését.

Még élénken él emlékezetemben az a pusztaság — a mai gyönyörű Andrássy-út helyén, — ahol akkor Zirzen Jankával a kibérlésre alkalmas épületet kerestük. Az akkori Sugár-út volt ez, melynek akkor még csak gondolata, terve volt készen s itt-ott meredezett az üres telkek, vizzel, bozóttal telt gödrök között néhány égnek nyúló palota. Állott már az Oktogon négy saroképülete, majd nagy pusztaság után következet a «nagy bécsi krach» miatt félbemaradt néhány üresen álló épület. Ismét homoktenger a városligetig, csak az államvasutak és a képzőművészeti palota telkén dolgozó munkások. Az üresen álló épületek között a 74. számút ajánlotta Zirzen Janka a kibérlésre, s Trefort az épületet azonnal ki is bérelte és az intézet céljaira átalakíttatta. Igy lett lehetséges, hogy már 1875 nyarán átköltözik az intézet Zirzen Janka igazgatóval az új épületbe, hol az intézettel kapcsolatos elemi képző első osztálya is megnyílt. Az épületet később a kormány megvásárolta, sokszorosan kibővitette, átalakíttatta, megtoldatta s így 1902-ig szolgált az a képzőintézetnek helyiségül, míg ma az állami felsőbb leányiskola otthona.

A pocsolyás sugárútból azóta a fényes Andrássy-út épült; intézetünk azonban még az Adrássy-útnál is nagyobb arányokban fejlődött s nem fért el sokszorosan bővült keretei között sem. Azért már Trefort biztatja Zirzen Jankát, hogy keressen más terjeszkedésre alkalmasabb telket. Később Csáky Albin gr.* és nagynevű államtitkára Berzeviczy Albert még határozottabban

* «1888-tól 1895. volt miniszter.

A növendékek fogadóterme.

utasítják őt erre. A beépített városrészekben drága volt minden talpalatnyi hely, telket megint csak a pusztaságban kereshettünk. Szóba került az Andrássy-út végén fekvő «Epreskert» hatalmas telektömbje meg a Madarász és Arányi-féle telkek, és a Városligeten túl fekvő Fischof-féle vízgyógyintézet 10 hold kiterjedésű kertje. Azonban Csáky miniszterségе alatt sem lett a kitelepítésből semmi — nyilván politikai okok miatt. Az Andrássy-út végén Benczur és Strobel mesterek szép művésztelepe létesült a Fischof-féle telket a vakok számára vették meg, azzal a gondolattal, hogy egyrészét átengedik intézetünk számára.

*Wlassics Gyula,** kinek fejét a nőnevelés és nőkérdés előbbrevitele miatt a bátor kezdeményező dicskoszorúja övezi, mindjárt miniszterségе elején nagy szeretettel karolja fel az építkezés kérdését; a Fischof-féle telekből, melyből ekkor már utcanyitással is jókora területet szabtak le, három magyar holdat lehasíttat s erre tervezteti az új épületet. Wlassics a terveket 1900-ban hagyja jóvá s az ő szokott erélyével szorgalmazva az épitést, keresztülvitte, hogy az intézet 1902 szeptember havában már beköltözhetett az igéret földjére. Az intézet első igazgatóját, az 1896-ban nyugalomba vonult Zirzen Jankát már az új intézet szép tornaterméből temették 1904 december 30-ikán. Még látta az intézet új épületét; hatalmasabbnak, fényesebbnek, mint ezt valaha álmodhatta s élete szelid alkonyatát ez a tudat aranyozta be.

Mi, akik e derült, világos, ragyogóan tiszta palotában gyönyörködünk, melyben intézetünk immár egy évtized óta folytatja megkétszerezett erővel munkáját, a mai ünnepen is látjuk, hogy az intézet nagyarányú fejlődéséhez és jövő igényeihez mérten ez az épület már kicsi; tudjuk is hogy a közoktatási kormány nemes áldozatkészséggel az épület újabb kibővítését határozta el. Fájdalom a telek testéből kihasított utca gátat vet az egységes tovább-fejlesztésnek; de az új épületrész — ha az

* 1895-ben kieszközölte a királytól, hogy a budapesti egyetemen nők is tanulhassanak.

utcán át is — nagyban előfogja segíteni az intézet nagyarányú pedagógiai és didaktikai törekvéseit.

Intézetünk történetének vázolásánál az épület, az elhelyezés mellett természetesen más fontos tényezőket is vizsgálnunk kell. Ilyenekül ismerem az intézet szervezetét. vezetőségét és magát a növendékseregét is.

Meg kell állapítanom, hogy az intézet első szervezete a mainak csak csiráit foglalta magában. Az intézet csak két évfolyammal bírt, de épen mint ma, két szakcsoporttal.* A tantárgyak is csaknem azok voltak; terjedelmükre nézve a jelentékeny, de a mainál csekélyebb óraszám szolgált irányadóul. A tanári testület az elemi képzőben tanult ismeretek kibővítésére és mélyítésére törekedett és tantervvázlatot dolgozott ki, mely azóta sokszor változott.

A tanterv ezen többszörös megváltozásának mélyreható okai voltak. Legfontosabb ezek között az, hogy az intézet szervezete törvénybe iktatva nem lévén, kísérleti célokra is felhasználható volt. De hatással volt e változtatásokra nőnevelési intézményeink általános fejletlensége és rendezetlensége s az ezek fejlesztésére szolgáló anyagi eszközök elégtelensége is. Azok az intézetek ugyanis, melyek számára tanítónőket képezni intézetünk volt hivatva, velünk egyszerre élték fejlődésük idejét és maguk is sok változáson mentek keresztül, míg jelenlegi, véglegesnek épen nem mondható szervezetüket elnyerték. Az első felsőbb leányiskola csak 1875-ben keletkezik, polgári leányiskolákat 1869 óta áltottak ugyan, de ezek szervezete és tanterve is csak 1877-ben lett szorosabban meghatározva, s már 1887-ben a felsőbb leányiskolák tantervével együtt lényeges változtatáson ment keresztül

* *A nyelv- és történettudományi* szakcsoport tárgya: magyarnyelv és irodalom, németnyelv és irodalom, magy.- és világtörténet, földrajz és statisztika. *A mennyiség- és természettudományi* szakcsoport tárgyai: mennyiségtan (algebra, geomatria, polg. és ker. számtan), természettan, természetrajz, állat-, növény- és ásványtan), vegytan, gazdaságtan. Mind a két szakcsoportra közösen kötelező volt a nevelés- és tanitástan, tanulták, mint rendkívüli tárgyat a franciát a 2-ik évtől kezdve az angol nyelvet is.

s ezek a tantervek is nagyban átalakultak és módosultak a csak nemrég befejezést nyert tantervrevizió által. Míg egyrészt tehát ezen iskolák tantervéhez kellett intézetünk tantervének alkalmazkodnia, másrészt az elemi képzőkre, melyből tanítványait toborzotta, szintén tekintettel kellett lennie. Függött ezektől némileg anyagilag is, mert ezek egyikével közös helyiség, közös tanári testület is bénította a fejlődését, bénította másrészt azt is, hogy más nőnevelési célok, nevezetesen a *nevelőnőképzés* szolgálatába kényszerítették.

Az első tantervváltoztatást már 1877-ben eszközölték, midőn Trefort mind a két szakcsoportra nézve kötelezővé tette a gazdaságtant és iparoktatást (10,998) s a felvétel feltételéül az elemi tanítónői oklevelet tűzi ki.* (Nem mint eddig a tanfolyam elvégzését.) Népünk gazdasági viszonyainak javítását célozva Trefort intézetünknél ipari szakkört létesít, s a tanári testülettel elkészíttetti és 1877 szeptember 7-én ki is adja «a háziipari tanítónőképezde» tantervét, mely az elemi képzők mellett 1895-ig fennállott. A polgári tanítónőképzés színvonalát akarja emelni Trefort (1879. 16,024. sz. r.), midőn elrendeli, hogy az intézetbe belépni óhajtók felvételi vizsgát tegyenek s hogy csak a kiváló tehetségűeket vegyék fel.

1880-ban szervezi Trefort a négyosztályú polgári gyakorlóiskolát, melyet már évek óta sürgetett a testület. Ezt az iskolát az intézet régi tanítványaiból válogatott kitünő tanerőkkel látták el, benne a női erények nevelésére nagy gondot fordítottak. Így lett ez az iskola a mai országos hírű nőnevelőintézetnek alapja, mely már alapítása első idejében s azóta mindig sok dicsőséget és sok jó barátot szerzett az intézetnek hazánk

* A vizsgálatok színvonalának emelése végett — főként a magánúton készülő jelöltek szempontjából — megváltoztatja a képesítő szabályzatot is (2309. sz. rend.); a két szakcsoportot szakkörökre bontja s eszerint a jelöltek öt szakkörből tehettek vizsgálatot, t. i. nyelvtudományi, történettudományi, mennyiségtani, természettudományi és zenei szakkörből. Oklevelet csak a teljes szakcsoportból vizsgázó jelölt nyert, de a szakkör képesítő bizonyítványa is jogosított az illető tárgyak tanítására.

legelőkelőbb családai körében. Az elsőkül kinevezett tanítónők közül Tavassy Mária ma is dísze még ez iskolának s körülötte a legkiválóbb magyar tanítónők koszorúja sorakozik; közülük sokan ülik itt ma velünk munkásságuk 25—30-ik évfordulóját.

Trefort ugyanekkor tervet készíttet az intézet három évfolyamúvá fejlesztésére s azt még ez évben el is rendeli (1880. 15,583. sz. a.). Ez a szervezet és tanterv az eddig rendkívüli tárgyképen szerepelt idegen nyelvekre és zenére kíván nagyobb súlyt helyezni s azóta e tárgyakra intézetünk mindig nagy gondot fordít. A három évfolyamúvá fejlesztett s így megerősödött polgári képző mellől most már elveszi Trefort az eddig támaszául szolgáló, később a fejlődést gátló elemi tanítóképzőt, fokozatosan beszüntetve azt.

Míg az 1880-iki tantervváltoztatás csak előkészítette azt, hogy a polgári iskola tanítónőképző saját céljai feláldozása nélkül minél többet használhasson a *nevelőnőképzés* ügyének, az 1882-ben (27,748. sz. a.) kiadott miniszteri rendelet már úgy intézkedik, hogy az intézet tanítványait ezentúl «*házi-nevelőnőkké* és *polgári iskolai tanítónőkké képezze*». Ezért engedi meg a miniszter ugyanezen évben (30,422. sz. rendeletével) azt is, hogy az intézetbe ezentúl elemi oklevéllel nem biró tanítványokat is felvegyenek, ha azok az elemi képzők ismeretének megfelelő felvételi vizsgálatot sikerrel állották ki. (Különösen, ha idegen nyelvekben, zenében jártassággal birtak.) Ugyanekkor a már ideiglenesen jóváhagyott tanterven azt a változtatást eszközli, hogy a pedagógia, rajz és iparmunka mellé mind a két szakcsoportra közösen kötelező tárgyakul felveszi a magyar, német és francia nyelvet is; ezért természetesen leszállítja a szaktárgyak óraszámát s az angolt és zenét a rendkívüli tárgyak közé teszi.* (Ezt a tantervet nyomatták ki először az 1885. évi értesítőben.)

A gyakorlat azonban csakhamar beigazolta, amit a testület előre látott, hogy a polgári iskolai tanítónőképzőt nevelőnőképzés

* 1884; 6786. sz. r.

céljaira felhasználni nem lehet. Oly nagy hiány volt még akkor tanítónőkben, hogy az állam maga volt kénytelen az intézet végzett növendékeit azonnal alkalmazni polgári és felsőbb leányiskoláinál és az elemi tanítónőképző intézeteknél. A nevelőnői pályára alig léphetett időszakonként egy-egy tanítvány, s mivel ezeknek *minden tárgy* tanítására kellett vállalkozniok, a szakképzettség, melyet intézetünkben nyertek, inkább kárukra, mint hasznukra szolgált. A növendékek a szaktárgyak leszállított óraszáma dacára is túl voltak terhelve (a sok kötelező idegen nyelv és zene miatt) és sem ezeket, sem szaktárgyaikat nem tanulhatták kellő alapossággal.

A tanári testület aggódva látta, hogy az intézet főcélja, a polgári iskolai tanítónőképzés, ez intézkedések által kárt szenved, s aggodalmának az akkor még gyakori miniszteri látogatások alkalmával több ízben kifejezést is adott. Az intézet sorsát igazán szívén viselő Trefort miniszter azért utasította a testületet, hogy készítsen tervet a nevelőnőképzés célját szolgáló *önálló* intézet számára. Ezen szervezet alapján aztán a miniszter (1885-ben 24,948. számú rendelettel) a polgári tanítónőképző intézettel kapcsolatban, de attól függetlenül felállította a négy évfolyammal biró nevelőnőképző intézetet,* s osztatlan négy elemi osztályú gyakorló iskolát csatolt hozzá; *a polgári gyakorló iskolát pedig hatosztályú felsőbb leányiskolává alakította át*, hogy a polgári tanítónőképző növendékei így a felsőbb leányiskolákban is könnyebben, sikeresebben oktathassanak.

A nevelőnőképzéstől függetlenített képző tantervét tehát ismét módosítani kellett. Szükségessé tette ezt a polgári és felsőbb leányiskolák tantervreviziója is, melynek munkálataiban az intézet tanári testülete is részt vett, s már ennek megfelelőleg tette meg javaslatait.

Trefort ezeket a javaslatokat elfogadva, a tantervet 1887-ben — ismét csak ideiglenesen — jóváhagyja. *Csáky* miniszter 1889-ben a

* Ezt az intézetet Csáky Albin gróf 1893-ban itt beszüntette s a budai elemi tanítónő-képzőintézethez csatolta.

tornaszakkört szervezvén, ennek tervével egészítteti ki a tantervet, melyet a tanári testület 1893-ban részletesen kidolgozván, kézirat gyanánt a magántanulók használatára 1895-ben ki is nyomattat. 1899-ben Wlassics rendeletére újra átdolgozzák a tantervet, s «*mivel az intézet tudományos színvonalának érvényesülésénél a technikai kézügyességnek háttérbe kelle szorulnia*», *beszüntetik*[1] *az eddig fennállott női kézimunkatanfolyamot.* Ezt a tantervet, mely az Országos Közoktatási Tanács szürőjén is keresztül ment, mely intézet tanulmányi színvonalát igen magas fokra emelte, Wlassics 1901-ben[2] hagyta jóvá. A természettudományi szakon, a behatóbb laboratoriumi munkálkodással ez a ma is érvényben levő tanterv a növendékeket az önálló kutatásra is rávezeti; azonban a magyarnyelvi részében máris némi módosulást szenvedett. A magyarnyelvi oktatást t. i. azáltal, hogy óraszámát 15-ről 23-ra emelték s rendes szemináriumi munkálkodást vezettek be, szintén teljesen tudományos színvonalra emelték.

Ezzel a mindkét szakon beállott jelentékeny óraszaporítással el is jutottak a növendékek teljesítőképességük legszélső határáig s újra aktuális lett a szakcsoportok kettéválasztásának kérdése, mely a tanári testületet már közel két évtizede foglalkoztatta. Örvendetes tény, hogy a tanterv ilyen értelemben való átdolgozására az intézet — és a Pedagógium — tanári testülete engedélyt nyervén[3] azt 1911 december havában már el is készítette. Ezen tervnek a közeljövőben várható jóváhagyása teljesen ki fogja domborítani az intézet főiskolai jellegét, melyet már felsőbb helyen is elismertek s melyhez úgyszólván már csak a hivatalos deklaráció hiányzik.

Ezt a főiskolai jelleget ma is kifejezésre juttatja az intézettel szerves összefüggésben álló «tanítónőképző intézeti tanárnői tanfolyam». Ennek kezdeményezése is Trefort nevéhez

[1] 325/1899. eln. sz. rend.
[2] 496/1901. eln. sz. rend.
[3] 139,799/1911. sz. min. rend.

fűződik. Ő ugyanis 1878-ban (28,903. sz. a. kelt rendeletével) a tanári testület véleményének meghallgatása után megnyitotta a «felsőbb tanítónőképezdét», hogy a tanítónőképezdéknek és felsőbb leányiskoláknak tanítónőket és igazgatónőket képeztessen. A polgári képző növendékei oklevelük megszerzése után a rendelet értelmében még egy-két évig az intézetben maradnak és itt teljesen gyakorlati továbbképzésben részesülnek. (Irodai foglalkozások, hospitálások, tanítási gyakorlatok útján.) A tanári testület ismételt felterjesztésben kéri ugyan, hogy a szakismeretek mélyítése céljából a jelöltek elméleti oktatásban is részesüljenek, mely ne az egész szakcsoportra, hanem annak csak egy-egy körére terjedjen ki, a miniszter azonban félve «a szakrendszer túlhajtásaitól» a tanári testület javaslatát el nem fogadja s a jelölteket a tanári testület munkaprogrammja alapján magánszorgalom útján való ismeretszerzésre utalja. Szinte csodálatos, hogy e félintézkedés dacára is akadtak tanulnivágyó fiatal leányok, kik az ilyen autodidaktikus képzés alkalmát is felhasználni törekedtek . . . Barkáts Mária, Dercsényi Julia, Tocsek Helén és mások, ezen korszak kitünő jelöltjei. A tisztán gyakorlati munkásság céltalansága azonban később mindinkább kiderülvén, a tanfolyam szünetelt is 97—98-as években, hogy 1899-ben,* mint az *elemi képzők tanárnői tanfolyama* új életre ébredjen s betetőzze az intézet munkásságát. Végleges szervezetét a tanfolyam 1906-ban Apponyi Albert minisztertől nyerte,** ki később azt is megengedte, hogy a tanfolyam az ő nevéről neveztessék el.

Azonban nemcsak a tantervekben, az intézet szervezetében és kormányzásában is történtek olyan mélyreható változások, melyek az intézet tekintélyének és színvonalának emelésére szolgáltak. Kezdetben az intézet ép úgy, mint az elemi képzők, a tanfelügyelők elnöksége mellett működő igazgatótanács felügyelete alatt állottak. Iratait is az intézet a tanfelügyelő közvetí-

* 2564. eln. sz. a. kelt. rend.
** 76,629. sz. a.

tésével kapta és küldte legfelsőbb hatóságának. Bár ez a köz vetítő fórum a legjobb indulattal intézte is az intézet ügyeit, mégis akadályozta szabadabb mozgásában, s nyilvánvaló lett, hogy az intézet magasabb fejlődési fokra jutván, kinőtt e rendszerből. Az intézet színvonalának emelésére törekvő Wlassics miniszter 1898. évi 4745. sz. rendeletével ki is vette az intézetet a tanfelügyelő hatásköre alól s ezzel intézetünket — és a Pedagógiumot — kiemelte a népoktatási intézetek sorából. Gondnokot nevezett ki az intézet összes ügyeinek vezetésére, a központi ügyvezetést pedig a miniszterium elnöki osztályának tartotta fenn.

Még nagyobb függetlenségre juttatta az intézetet gróf Apponyi Albert miniszter, ki 1906-ban (70,512. sz. a. rendelettel) kiadta az intézet végleges szervezeti szabályzatát. Ez a rendelet megszünteti a gondnoki intézményt és az intézetet a miniszterium illetékes ügyosztálya alá rendeli. Ezen teljes függetlenítés és a szervezet egyéb intézkedései folytán nyert az intézet főiskolai jelleget, melyre különben tanulmányi színvonalának emelkedése is jogosulttá tette.

Az intézet fejlődésének és emelkedésének az irattárakból kiböngészhető eme száraz hivatalos adatai mögött lelki szemeinkkel ott kell látnunk azokat az egyéniségeket, kik e holt betükbe életet varázsoltak; kik az intézet anyagi és erkölcsi haladását biztosították, kik az intézetért végzett értékes munkájukkal azt mai színvonaláig juttatták s tanításukkal és életük nemes példájával a tanulókba olyan értékeket ébresztettek, melyek a magyar nőnevelés javára nemesen és dúsan kamatoztak . . . Sokan voltak. Némelyek munkája mélyrehatóbb volt, másoké kevesebb, töredékesebb ; de összeségükben segítették megszerezni intézetünknek azt a becsülést, elismerést, tekintélyt, melyet az intézet mindenki részéről mindenkor élvezett s mely a nemzeti kultura javára végzett munka hatásának legfőbb biztosítéka. Sokan voltak és sokan vannak, nem fogom felsorolhatni mindeniket, de mikor reájuk gondolunk, megtelik a szivünk irántuk hálával, szeretettel . . .

A legnagyobbakat ki kell emelnünk névszerint mégis. Hisz Eötvös szellemének szuggesztiv hatása intézetünkben meg nem gyöngülhet soha, s az alapító Trefort emlékezete is szent lesz előttünk mindenkor. És ők nemcsak személyükben, utódaik és munkatársaikkal is hatottak intézetünkre. E munkatársak közül Gönczy Pál Zirzen Jankának is tanítómestere volt, ki az ő pedagógiai tudását jórészt a Gönczyvel való gyakori érintkezésnek, olvasmányaira vonatkozó okos tanácsainak és gyakorlati útmutatásainak köszönhette. Szathmáry Károly és az idősebb Szász Károly s az igazgatótanács tagjai közül Ballagi Mór és Vécsey Tamás, Hanzély János, Galgóczy Károly, továbbá Békey Imre és Verédy Károly tanfelügyelők, akik — Galgóczy kivételével — már elmentek, s a későbbi kormányzók, Csáky, Wlassics, Berzeviczy és Apponyi, államtitkáraik Zsilinszky és Molnár Viktor, mind-mind igazi hazafiságból szerették intézetünket, s annak törekvéseit mindenben támogatták.

Legfőbb vezetőségének mindenkori jóindulatán kívül nagy szerencséje volt azonban intézetünknek, hogy élére Eötvös kezdettől fogva Zirzen Jankát szemelte ki, kinek erős egyénisége biztosította az intézet egységes irányban való fejlődését a kezdet nehézségei és a kísérletezés küzdelmes évei között is. Az első évek óraadó tanárait is harmonikus együttműködésre tudta serkenteni, 1877-től kezdve pedig, mikor az intézet állandó tanártestületet nyert, összeforrt a tanári testülettel szívben-lélekben s a testület tagjaival példaszerű összhangban vezette az intézet ügyeit. Az intézet tanári testületében ez időtől kezdve hagyományos a jó közszellem, kartársi szeretet, megértés, összetartás. Az a széthúzás, félreértés, áskálódás, melyekről más testületekben annyiszor hallani panaszt, ismeretlen volt ami intézetünkben mindenkor, ismeretlen ma is.

Zirzen Janka egyszerű, okos, nőies lénye, nagy hatással volt tanártársaira és tanítványaira egyaránt. Ő kötelességtudásával példát adott, szeretetével lelkesített, alkotó erejével a nőnevelés legszebb eszméit valóra váltotta. Nemcsak az intézet, minden magyar tanítónő és minden magyar asszony hálával gondolhat

reá. Ő jótállt értünk, mikor munkánk értékében még senki sem bizott; értékes munkájának a kezdet nehézségei között is fényes eredménye nyitotta meg előttünk az utat. Nemcsak nekünk világított, az ő egyéniségének fénye reánk sugározván, reánk irányította azok jóakaró tekintetét, kik a női munka megbecsülésével annak értékesítéséről is gondoskodni tudtak.

Zirzen Janka tanártársait és növendékeit nemcsak az intézet dicsőségére kifejtett együttes munkára tudta ösztönözni, hanem komoly társadalmi feladatok teljesítésére is; azért munkásságuk hatása az intézet falain túl is messze kiterjedt. Az ő tanári testülete Péterfy Sándor, Komáromy Lajos, Sebestyén Gyula, Rybár István, Bartoniek Géza, Harrer Paula, Hoffmann Jolán, Boldizsár Piroska, Oherolly János és Hollós Károly, később Csemez József és Gróo Vilmos, vele és érte a kötelességen túl is sokat dolgozott. Nemcsak a sok szervezet- és tantervjavaslatot értem, hanem amit közösen a tanítói intézményekért tettek. Ha Zirzen Jankát ünnepelték — mint 1879-ben igazgatóságának tizedik évfordulóján — nem neki, hanem ezen intézményeknek adtak ajándékot. Tanítványai ekkor gyűjtöttek 2000 korona «Zirzen-alapítvány»-t az Eötvös-alapra, a tanári testület pedig ekkor alapította az ő tiszteletére a «Nemzeti Nőnevelés» című folyóiratot, hogy összekötő kapcsot teremtsen az intézet és tanítványai s mindazok között, kik a nőnevelés ügyét nemzeti szellemben szolgálják. Nemcsak jelentékeny pénzáldozatot hoznak ezért, hanem éveken át ingyen dolgoznak bele s ingyen szerkesztik. Magyarország koronás királya, ki intézetünket 1877-ben legmagasabb látogatásával tüntette ki, a koronás aranyérdemkeresztet ekkor adja Zirzen Jankának, melyet ő előtte nő alig viselhetett.

A megbecsülésnek ezen jelei csak fokozottabb munkásságra ösztönzik. Míg intézetünkben a nőnevelési intézmények egész sorát szervezi, tanítványaival és jó barátaival megalapítja a tanítónők M. D. E.-tét és ebben a tanítónők otthonát, S mikor igazgatóságának 20. évfordulóján 1879 november 19-én, megint megállítja őt egy percre az őt körülvevő szeretet, hogy tiszteletüknek nyilvános ünnepélyen is kifejezést adjanak: megint csak

egy olyan intézményt ajándékoznak meg nevében, amelyről tudják, hogy a szívéhez nőtt, 8000 koronás alapítványt létesítve a M. D. E. Tanítónők otthonában. A megsokasodott tanítványok serege, a testület és számos egyesület, meg a magyar társadalom sok-sok kitünősége veszi őt körül e napon. Még ma is fülembe cseng id. Szász Károlynak, a későbbi ref. püspöknek szép szava, melyben Zirzen Jankának a szülők és a társadalom nevében megköszöni, hogy a felsőbb leányiskolában gondjaira bizott leánykákból művelt, munkás, magyar nőket nevelt. Felettes hatósága részéről is a legnagyobb tisztelet volt osztályrésze s tekintélye oly nagy volt, hogy nemcsak nevelőintézetünkbe választhatta meg maga a tantestület tagjait, hanem más intézetekbe való kinevezéseknél is mindig megkérdezték véleményét. Ritka emberismeretével és ügyszeretetével mindenkor ki tudta választani tanítványai közül a szóban levő állásra a legodaillőbb egyéneket.

Az 1896-ban mindenki által fájlalt nyugalomba vonulása is épen azért nem jelentett rázkódtatást vagy hanyatlást intézetünkben, mert utódjául az ő ajánlatára legkiválóbb tanítványai egyikét Lázárné Kasztner Jankát nevezte ki Wlassics, az akkori kultuszminiszter.

Lázárné igazgatása a már megerősödött intézetre újabb fényes korszakot derített, mely korszakban az intézet tanári testülete is megújhodott. A kidőlt vagy csak kifáradt régi munkásokat a mai kitünő gárda váltotta fel. Nem kell őket névszerint neveznem, tanári és tudományos munkásságukból úgyis ismerik őket intézetünk velünk ünneplő barátai. Erre a tudományosságban és ügyszeretetben egyaránt kiváló tanári testületre támaszkodva bámulatos akaraterővel, ambicióval és munkabírással vezette, fejlesztette Lázárné tovább, feljebb intézetünket. Jórészben az ő megalkuvást nem ismerő energiáját ismerte el a kormány akkor, midőn intézetünket fennállása 25. évfordulóján kivette a népoktatási intézetek sorából. Király Ő Felsége is ekkor tünteti ki az intézetet kegyesen megengedve, hogy jövőben az intézetet tragikus véget ért nagy királynénk nevéről nevezzék el.

Lázárnénak pedig kevéssel utóbb érdemeinek elismeréseül a koronás érdemkeresztet adományozza. Igaz örömmel ült ez alkalommal ünnepet az Erzsébet Nőiskola tanári testülete és növendékserege, mert csak ők tudták igazán, hogy milyen nagy, pihenést nem ismerő fáradsággal vívta ki Lázárné az intézet külső és belső rendjét. Az érdekes tanulmányutak szervezését is ő kezdette meg az intézetnél. A dalmáciai és a spanyol partokig tett gyönyörű utak értékes szellemi kincsekkel gazdagították a növendékeket, kik azóta évről-évre részesülnek a jól szervezett kirándulások örömében és tanulságaiban. Nem csoda, ha Lázárné nyugalomba vonulását mindenki szívből sajnálta és mindenki szívből örült, hogy király Ő Felsége ez alkalommal igen magas kitüntetésben részesítette, az Erzsébet-rend középkeresztjével ajándékozván meg őt.

Midőn intézetünk e fényes korszakáról emlékezem meg, meg kell egy pillanatra állanom, hogy az Erzsébet Nőiskola egykori gondnokának és vizsgálóbizottsági elnökének, dr. Pauer Imrének érdemeire rávilágítsak. Nem tartott soká, alig nyolc évig intézetünknél Pauer hivatalos munkássága, de ez idő alatt nagy tekintélyével és jóakaratával sikeresen támogatta az intézet minden törekvését; biztosította a tanári testület szabadabb mozgását és keresztülvitte, hogy az igazgató a VI. fizetési osztályba, a tanári testületnek pedig minden tagja a VII. fizetési osztályba kerüljön. Bár távozása az intézet nagyobb függetlenségét jelentette, a tanári testület sajnálattal vett tőle bucsút s köszönettel emlékezik munkásságára.

S ha már a hálanyilvánításoknál vagyok, említsem meg az intézet azon jóbarátainak nevét is, kik az intézet munkásságát a képesítő vizsgálatokon ismerték meg és méltányolták: Paszlavszky József, Berecz Antal, Hampel József, Fröhlich Izidor Erődi Béla, Pasteiner Gyula s a vizsgálóbizottság mai elnöke, dr. Szinnyey József jóvéleményükkel sokban járultak hozzá intézetünk tekintélyének emeléséhez.

Azonban nem hozzájuk kell fordulnunk s nem is az intézetben kell körülnéznünk, ha intézetünk munkásságának igazi

értékére rámutatni akarunk. Szerte kell hordozni tekintetünket a hazában; kicsiny és nagy városokban ott látjuk a polgári iskolákban az intézetben képezett tanítónők seregét. Az állami tanítónőképzők igazgatói mind, a felsőbb leányiskolák internátus vezetői és tanítónői nagyrészben Zirzen-tanítványok, vagy Erzsébet Nőiskola-i növendékek.* Zirzen Janka még anyai szeretettel gyűjtögettte róluk az elismerő iratokat, ma már győzni sem lehetne a gyűjtést, oly nagy és általános az elismerés, melyben az intézetből kikerült magyar tanítónők részesülnek. Ez az intézet legnagyobb dícsősége, legnagyobb büszkesége. Ez az a nagy szolgálat, melyet nemzetünk nőnevelésügyének intézetünk negyven év alatt azzal tett: hogy megtanította a kebeléből kikerült növendéket nevelni és tanítani s megtanította őket eszményekért lelkesedni.**

Mert általánosan elismert tény, hogy az Erzsébet Nőiskolából kikerült tanítónők épen azzal szárnyalják túl — még középiskolai oklevéllel bíró — társnőiket is, hogy tudnak nevelni és tanítani. Sajnos kinevezések alkalmával a felsőbb leányiskoláknál, az egyetemet végzett tanárnőkkel szemben — noha a megfelelő tudományos képzettséggel is bírnak — ma már kissé háttérbe szorulnak. Nemcsak egyéni veszteség ez; nőnevelő-intézeteink is elvesztik ezzel azt a pótolhatatlan értéket, melyet azokba eddig a nevelőtanítás gondolatától áthatott Erzsébet Nőiskolai növendékek vittek be.

Erős a hitem, hogy intézetünk mostani bölcs vezetősége és áldozatoktól az intézet érdekében vissza nem rettenő, nagylelkű felettes hatósága, elsősorban a tanítóképzők újjáteremtője, dr. Neményi Imre, keresni fogják és meg fogják találni a módot

* Köztük olyan kitünőségek, mint Wollmann Elma, Geöcze Sarolta, Karsay Jolán, Pálmay Lenke, Odor Emilia, Marsitz Rozina, Nemessányi Adél, Binder Laura és mások.

** Az intézet negyven év alatt 2407 polg. iskolai tanitónőnek adott oklevelet, ezek közül az intézet növendéke volt 1532, magánuton készült 954. A polgári tanítónőképzővel kapcsolatos felsőbb leányiskolában 1887—1913-ig 3808 növendék nyert kimüvelést.

arra, hogy intézetünk megtarthassa elsőségét úgy az összes nőnevelőintézetek között, mint a tanítónőképzés terén. A reformatori szellemű Jankovich Béla kultuszminiszter és Benedek Sándor államtitkár, megismerve az intézet jelentőségét, bizonyára ép úgy kitüntetik majd jóindulatukkal, mint kitünő elődeik, s megadják az intézetnek a továbbfejlődés összes tényezőit. Az intézet mai színvonala felszerelésénél, tantervénél és tanárai képzettségénél fogva olyan, hogy teljes és rendszeres főiskolai képzettséggel — és női egyéniségük kimívelésével — bocsátja ki a tanítványokat. Ha e főiskolai jelleget hivatalosan is kimondják, semmi akadálya sem lesz annak, hogy az intézet tanítványai a felsőbb leányiskolákban tovább is taníthassanak.

A fejlődésnek különben sokféle útja van s bármelyikre lép is az Erzsébet Nőiskola, szép multjában gyökerező nagy életerejéhez képest, bizonnyal lelkesedéssel, kitartással és sikerrel fog útjában előhaladni. Igen erős biztosítékunk van erre a kiváló tanári testületben és az intézet jelenlegi igazgatójában, Berta Ilonában. Ő mesterétől, Zirzen Jankától örökölt nemes idealizmussal és lobogó akaraterővel törekszik az intézet továbbfejlesztésére. Ő jelenti az intézet jövőjében az európai mívelségtől megihletett magyar, nemzeti kultúrát; ő jelenti az eszményi nő nevelésére vonatkozó traditiók fenntartását. Intézetünk és a magyar nőnevelésügy fejlődése érdekében kívánjunk munkásságára és az egész kettős tanári testület munkásságára sikert, kívánjuk munkájukra a magyarok Istenének áldását.

Budapest. *Sebestyénné Stetina Ilona.*

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ SZOBRA ELŐTT.

Örökre ég a láng szívünkben,
A hála és a tisztelet;
Áldjuk ma és mindenkor áldjuk
Dicső királyné nevedet.
Azt a nevet, mely halhatatlan,
Mely fényes, mint a bérci hó,
S melyet hazánk történetébe
Aranybetűkkel irt Klió.

S e név alá jegyezte nékünk,
Hogy egyedül Benned bízánk,
Mikor nehéz rabláncra fűze
Betegen sínylett szép hazánk.
Te őrizéd a beteg álmát
S ápolád lelkén a reményt,
Hogy börtönét még nyilni látja,
Sötét után lát újra fényt.

Te voltál a Noé galambja,
Mikor még puszta volt a táj,
Te hoztad meg az olajágat,
Tudád e nemzetnek mi fáj. —
És megtanultál nyelvén szólni,
Hogy ne lehessen semmi gát,
Hogy annál jobban megérthessed
E nemzet égő bánatát.

S mintha magyar dal zengett volna
Lágyan ringó bölcsőd felett,

Irántunk érzett nagy szerelmed
Magyarrá tette szívedet.
S ajkad bűvös varázsszavára
Megszünt az átok és viszály
S szívet hódító szózatára
Kibékült nemzet és király!

S eggyé forrott, mint hajdanában,
Mikor még Árpád vére élt,
Mikor még a király s a nemzet
Együtt tűzött ki büszke célt.
Egy lett! — A béke műhelyében
Te voltál a forrasztó láng! —
S az egyességnek erejében
Ím újra felvirult hazánk!

S azóta búban, fájdalomban
Egymással érze kebelünk;
Sohse felejtjük azt a könyet,
Melyet Te sirtál mivelünk.
Mi is éreztük lelked kínját,
Sirunk a multon egyre még,
Mely összezúzta anyaszíved,
Miénk is volt a veszteség!

Bármerre jártál, hő imával
Kísért minden magyar híved,
Amíg egy gyilkos tőrdöféstől
Dobogni megszünt tört szíved.
És mondhatatlan bánatunk most
Oly nagy, mint volt szeretetünk!
Szíved tán újra feldobogna,
Ha láthatnád, mint szeretünk!

De hisz Te látsz! Magad voltál az,
Ki nevedet megszenteléd, —
És ím mi fel zászlónkra tűzzük,
Mint nő-erények szép jelét.

S büszkén valljuk, Te megdicsőült,
— Bár lobogónk nem látható —
Hogy becsben tartjuk, fennen hordjuk,
S törekvésünk a szent, a jó!

Ha riadó a harcost hívja,
Zászló alá fölesküszik,
S elszántan ront a harcviharba,
Amerre a zászlót viszik;
A zászló leng, s büszke vivője
Nem fél sebet, nem fél halált,
S még akkor is fenn lobogtatja,
Ha a golyó szíven talált!

Hanyatló karja végerővel
A szent lobogót tartja még,
Nem ejti most se még a porba,
Megóvja szennytől szent nevét!
És ajka ím végsőt lehelve,
Elhalva is ezt rendeli:
«Bajtárs a zászlót fenn lobogtasd!»
S áldásával megszenteli.

Nem küld a sors csatába minket,
Mi békezászlót lengetünk,
De mégis, mint az elszánt hősök,
E zászló alá esküszünk!
Megesküszünk, hogy egyetértve
Törekszünk nemes célra fel,
Hogy zászlónk minden szennytől óvjuk
És hűtlenül nem hagyjuk el!

Megesküszünk, hogy bárha szívünk
Sok fájó sebtől vérzenék,
Szentül megóvjuk eszményünket
A jó s igaznak szellemét!
Hogy tündökölve, tiszta fényben
Adhassuk a jövőnek át,

Mely a jelentől várja majdan
Egy újabb nemzedék javát.

Amint mi vetünk tiszta magvat,
Olyan lesz majd az aratás,
Oh értsük jól meg mindahányan,
Mily nagy, mily szent e hivatás!
S gondolni rá, hogy meg ne szünjünk,
Lobogjon büszkén fenn a jel,
Az visz bennünket diadalra,
Mert az eszmének győzni kell!

És most ez eszme oltárára
Ím koszorúmat leteszem,
Amely oltáron a mi hálánk,
Örök világosság leszen.
Erőt ad a tudat szívünknek,
Hogy mindig él a szeretet. —
Áldjuk ma és mindenkor áldjuk,
Dicső királyné, nevedet!

Tordai Grail Erzsébet.

A **Franklin-Társulat** kiadásában **Budapesten** (IV., Egyetem-utcza 4. sz.) megjelent és minden könyvkereskedésben kapható:

RUDNYÁNSZKY GYULA

FIÚK, LÁNYOK VERSES KÖNYVE

Száz költemény az ifjúságnak.

Ára 3 korona.

HELTAI JENŐ

A TÜNDÉRLAKI LEÁNYOK

ELBESZÉLÉSEK.

Ára 3 korona.

SZENDE-DÁRDAY OLGA

ROZSDA

REGÉNY.

Két kötet. Ára 6 korona.

KRÚDY GYULA

ZOLTÁNKA

Szomorújáték
egy előképben és 3 felvonásban.

Ára 2 korona.

GYULAI PÁL

VARJÚ ISTVÁN

ELBESZÉLÉS.

Kiadja a Kisfaludy-Társaság.

Ára 2 korona, kötve 2 korona 80 fillér.

HORATIUS ÓDÁI ÉS EPODOSAI

Forditotta **ifj. SZÁSZ BÉLA.**

Kiadja a Kisfaludy-Társaság.

Ára 4 korona, kötve 5 korona.

KATONA LAJOS IRODALMI TANULMÁNYAI

Kiadja a Kisfaludy-Társaság.

Két kötet. ***Ára 12 korona, kötve 15 korona.***

Fizikai *Kémiai*

Földrajzi *Természetrajzi*

stb.

tanszereknek legjobb beszerzési forrása

ERDÉLY ÉS SZABÓ

laboratoriumi felszerelések és tanszerek gyára

Budapest, VIII., Baross-utcza 21.

Mechanikai gyár. *Üvegtechnikai műhely.*

Képes árjegyzék ingyen és bérmentve.

Alapíttatott 1880. *Állami érem 1896.*

Pfaff-

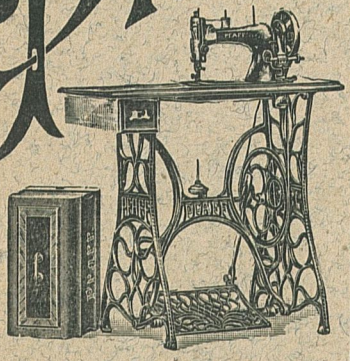

varrógépek a legjobbak!

HERBSTER KÁROLY

varrógép-nagyraktára

a világhírű

PFAFF-varrógépek

vezérképviselője

Budapest, VII., Károly-körút 9.

Nagy javítóműhely!

Képes nagy árjegyzék kívánatra ingyen és bérmentve.

MARX ÉS MÉREI

tudományos műszerek gyára

Budapest, VI., Bulcsu-utcza 7.

Telefon 21-06

Gyártanak saját gyártelepükön mindennemü **fizikai, kémiai, geometriai** és **psychologiai** tanszereket.

Felszerelnek **természetrajzi, földrajzi** és **történelmi szertárakat.**

Az Erzsébet nőiskola fizikai szertárának évek óta szállítója.

1910. Nemzetközi kiállítás Turin, arany érem és arany diszoklevél.

1911. M. kir. kereskedelemügyi Miniszternek állami arany érme.

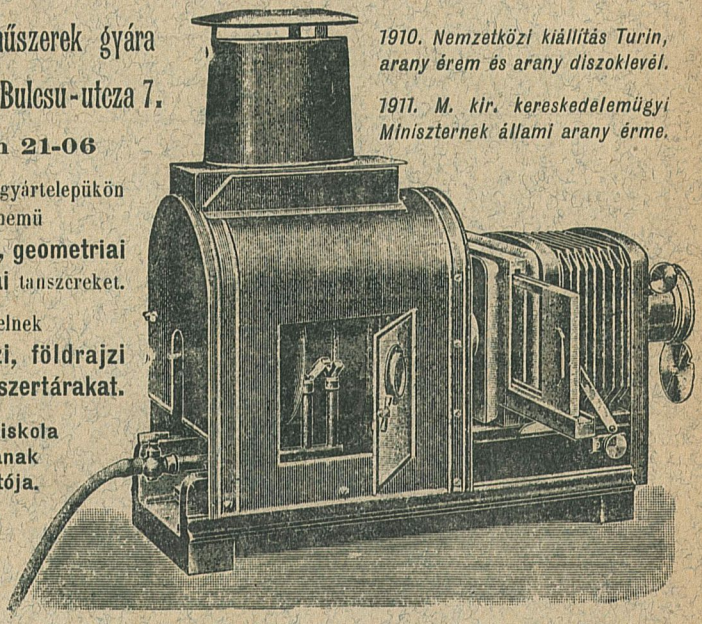

A **Franklin-Társulat** kiadásában **Budapesten** (IV., Egyetem-utcza 4. sz.) megjelent és minden könyvkereskedésben kapható:

HALÁSZ IMRE.

BISMARCK ÉS ANDRÁSSY

POLITIKAI TANULMÁNY

Ára 6 korona.

SZALAY LÁSZLÓ LEVELEI

Életrajzi vázlattal és megjegyzésekkel ellátva közrebocsátja

Dr. báró SZALAY GÁBOR.

A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával.

Ára 8 korona.